

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Cilt/Vol: 3, Sayı/Issue: 2, 2019, ss/pp.165-176.
Geliş tarihi: Ekim 2019
Kabul tarihi: Kasım 2019

ISSN:2602-3792

ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

SEKÜLER BİR TOPLUMDA DUA:

Dua Uygulamaları ve Türleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma *

Yazarlar: S. Bänziger, J. Janssen ve P. Scheepers **

Çeviren: Fatma KIRMAN ***

ÖZET

Seküler Hollanda'da yapılan sosyal bilimsel araştırmalar dua gibi dini ritüellerin hala yaygın bir biçimde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Hollandalıların dua uygulamalarının içeriğini inceler ve Hollanda'yı temsil eden bir anket araştırmasının (N=1.008) açık uçlu sorularına verilen cevapları analiz ederek dua türlerini ayrıştırır. Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: 1) Hollandalıların çoğu dua etmektedir. 2) Dört tür duadan söz edilebilir: a) niyaz, dini, tefekkürü ve güdüsel. Bunlar diğer ampirik çalışmalarda bulunan dua türleriyle karşılaştırıldığında, niyaz ve dini duaların daha az seküler toplumlarda yapılan diğer çalışmalarda rastlanan klasik dualara benzer olduğu ortaya çıkar. Buna karşın tefekkürü ve güdüsel dualar ise diğer dua türlerinden esas itibarıyla farklı olup, seküler bir toplumda bir dua örneği olarak değerlendirilebilir.

Keywords: Din Psikolojisi, Seküler toplum, dua.

* Bänziger, S., J. Janssen and P. Scheepers (2008), "Praying in a Secularized Society: An Empirical Study of Praying Practices and Varieties", *The International Journal for the Psychology of Religion*, 18:256-265.

** Radboud University

*** Dr. Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: fatkirman@hotmail.com

orcid: 0000-0002-4038-9458

PRAYING IN A SECULARIZED SOCIETY: AN EMPIRICAL STUDY OF PRAYING PRACTICES AND VARIETIES

ABSTRACT

Social scientific studies from the secular Netherlands has pointed out that religious rituals such as praying are still widely present. This study examines the content of the praying practices of the Dutch and distinguishes varieties of prayer by analyzing answers to open-ended questions of a representative Dutch survey ($N=1.008$). It is concluded, first, that a majority of the Dutch prays. Second, four varieties of prayer are distinguished: petitionary, religious, meditative, and impulsive prayer. Comparing these varieties with types of prayer found in other empirical studies, it emerges that the petitionary and religious prayer are similar to classical prayers found in other studies from less secularized countries, whereas the meditative and impulsive prayers are fundamentally different from other prayer types and can be considered as examples of a praying practice in a secularized society.

Keywords: Psychology of religion, secular society, prayer

GİRİŞ

Seküler Hollanda'da yapılan sosyal bilimsel araştırmalar dua gibi dini ritüellerin hala yaygın bir biçimde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Hollandalıların dua uygulamalarının içeriğini inceler ve Hollanda'yı temsil eden bir anket araştırmasının ($N=1.008$) açık uçlu sorularına verilen cevapları analiz ederek dua türlerini ayırır. Araştırmada řu sonuçlara ulaşılmıştır: 1) Hollandalıların çoğu dua etmektedir. 2) Dört tür duadan söz edilebilir: a) niyaz, dini, tefekkürü ve güdüsel. Bunlar diğer ampirik çalışmalarda bulunan dua türleriyle karşılaştırıldığında, niyaz ve dini duaların daha az seküler toplumlarda yapılan diğer çalışmalarda rastlanan klasik dualara benzer olduğu ortaya çıkar. Buna karşın tefekkürü ve güdüsel dualar ise diğer dua türlerinden esas itibarıyla farklı olup, seküler bir toplumda bir dua örneği olarak değerlendirilebilir.

Dua her zaman ve her yerde yaygın ve önemli bir dini olgudur (Di Nola, 1961; Heiler, 1921) ya da Selbie'nin (1924) tanımıyla "dua dünya kadar yaygındır ve tarih kadar eskidir." (s. 207). Bazıları duayı "bütün dinlerin merkezi ve ruhu" olarak düşünür (Francis & Evans, 1995; James, 1902/1995). Ayrıca Argyle ve Beit-Hallahmi (1975) duanın incelenmesini önerir, zira dua sekülerleşmiş bir toplumda bile kilise üyeliği ve kiliseye devamdan daha dirençli bir dini olgu olarak görünür. Birkaç araştırma, dua uygulamalarının, gerçekte, Hollanda gibi sekülerleşmiş bir toplumda bile hala canlı olduğunu gösterdi (De Hart, 2006; Dekker, Bernts, & De

Hart, 2007; Halman, 2001; Janssen, Prins, Van der Lans, & Baerveldt, 2000).

Çalışmamız Hollandalıların dua uygulamalarına odaklanmaktadır, özellikle de kilise dışındaki uygulamalara. Sadece birkaç ampirik çalışma bu özel dini uygulama türüne tahsis edilmiştir. Poloma ve Gallup (1991); Hood, Morris ve Harvey (Spilka, Hood, Hunsberger, Gorsuch, 2003); Laird, Snyder, Rapoff ve Green (2004) ve Luckow ve ark. (Hill, Hood, 1999) çalışmaları gibi, duayı ele alan ampirik çalışmalar esas itibariyle dua türlerinin tanımına odaklanmıştır. Bütün bu çalışmalarda yaygın birçok dua türü belirlendi, ancak hacet duası ve günlük (halkın yaptığı) veya litürjik (kilisede yapılan) dualar gibi klasik dualara bütün çalışmalarda rastlanır. Tam tersine, Ladd ve Spilka (2002) dua türlerinde üç türden oluşan çok soyut bir farklılaşma önerdiler: yukarı doğru, içe doğru ve dışa doğru dualar.

Ladd ve Spilka'nın yaklaşımları uzlaşmış kategorileştirmeleri aşıya da çalışmaları yapılandırılmış bir ankete dayalıydı. Ayrıca bu çalışmaların hiç biri, duanın gerçekte ne olduğu sorusunu içermez. Duanın tanımı göz ardı edilmişti. Ancak dini kurumların zayıfladığı ve ortak tanımların buharlaştığı sekülerleşmiş ortamlarda, son yıllarda Hollanda'da olduğu gibi (Becker, Vink 1994; Dekker, De Hart, Peters, 1997; Felling, Peters, Scheepers, 1993), bir başka yaklaşım zorunludur. Çağdaş duayı soruştururken, önceden yapılandırılmış anketlere güvenmemeliyiz, onun yerine açık uçlu sorular yöneltmeliyiz, tıpkı genç insanlara dua hakkında açık uçlu sorular yönelten Janssen ve meslektaşlarının (Janssen, Bänziger, 2003; Janssen, De Hart, Den Draak, 1990; Janssen et al., 2000) yaptığı gibi. Açık uçlu sorular, önceden yapılandırılmış anketlerin tersine, çağdaş dua uygulamalarının bilinmeyen yönlerini daha iyi kavrama imkânı sağlar. Özellikle sekülerleşen bir toplumda açık uçlu sorulara verilecek cevaplar, insanların duygularında, hareketlerinde ve görüşlerinde saklı olan dindarlığın ortaya çıkan ve değişen biçimlerini belirlemek için gereklidir.

Çalışmamız bu metodolojik yaklaşımla sürdürülmüştür. Amacımız açık uçlu soruları analiz ederek Hollandalıların dua davranışlarını anlamak ve değişik dua türlerini belirlemektir. Dolayısıyla aşağıdaki araştırma soruları yöneltilmiştir. Hollandalılar gerçekte nasıl dua eder? Hollandalıların çağdaş dua uygulamalarını hangi tür dualar tam olarak tanımlayabilir? Bu ayrımların önemi nedir ve önceki araştırmalarda bulunan dua türleriyle nasıl bir ilişkisi vardır?

METOT

Veri

Bu çalışmanın verileri 2000 yılında Hollanda genelinde yapılan bir araştırmadan elde edilmiştir (Eisinga et al., 2002; N=1.008). 1979 yılından beri her beş yılda bir yapılan bu araştırma, dini ve seküler tutum ve davranışlarla ilgili sorular içermektedir (Eisinga et al., 2002). Örneklem iki aşamalı bir tesadüfi örneklem yoluyla oluşturuldu. İlk aşama, belediyeler rastgele seçildi, sözüm ona ağırlıklı birçok şehirler de dâhildir. İkincisi, 18

ila 70 yaş arası katılımcıların tesadüfi örnekleme bu belediyelerde ikamet edenlerden seçildi. 2.896 potansiyel katılımcıyla temasa geçildi, bunların 1.008'i -%43.7'lik bir oran- katılmayı kabul etti. Bu örneklem Hollanda nüfusunu temsil edecek düzeydeydi. Katılımcılardan duayla ilgili birçok açık uçlu soruyu ve başka soruları da içeren bir anket formu doldurmaları istendi. Katılımcıların %89'u dua sorularına cevap vermiştir.

Uygulama ve Analiz

Altı açık uçlu soru şu şekildeydi: Dua nedir, Nerede dua edersiniz, Ne zaman dua edersiniz, Nasıl dua edersiniz, Duaya ihtiyaç duyduğunuz zaman ne hissedersiniz, Dua ederek ne elde etmeyi umuyorsunuz? Dua sıklığı şu sorularla ölçüldü: "Hiç dua ettiniz mi?" sorusuna 896 deneğin %62'si (bazen %33, düzenli %17 ve sık sık %12) dua ettiğini belirtti. Sadece %39'u Hristiyan bir kilise üyesidir ve %20 düzenli olarak kilise faaliyetlerine katılmaktadır (Te Grotenhuis, Scheepers, 2001). Bu, belli bir dini bağlılığı olmayan insanların da dua etmeye eğilimli olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların açık uçlu cevapları bilgisayar programı TextTable ile analiz edilmiştir. TextTable geniş bir veri kümesinde yer alan açık uçlu soruların içerik analizi için oluşturuldu (Janssen, 1990).¹ İçerik analizi daha sonra tutarlı bir kategoriler setinde sıralanan nitel verilerle sonuçlanır. Mesela, konuşma ile ilgili her kelime (talking, talk, speaking, saying, say, said, telling vb.), Eylem (Action) kategorisinin bir parçası olan Konuşma (Talking) alt kategorisinde sıralanır (bkz. Tablo 1). Tamamı bir ağaç diyagramının hiyerarşik şeklini alır (Janssen, 1990; Mayring, 1988). Bu işlem esnasında her aşama, analizleri çoğaltmak ve güvenilirlik problemini ele almak için dikkatli bir şekilde yeniden gözden geçirildi. Son olarak, nitel veriler nicel veriler olarak yeniden kodlandı ve sonraki analizler için SPSS'e aktarıldı.

SONUÇLAR

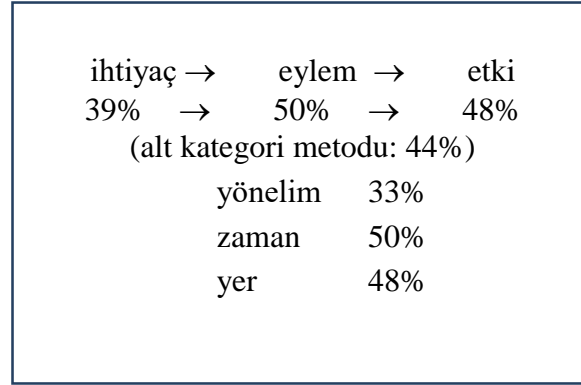
Duanın Yapısı

Sorulan altı soru, Janssen ve arkadaşlarının (1990) da belirttiği gibi, duanın tanımı olarak düşünülebilecek bir yapıdadır. Onlar duayı "*yön, zaman ve mekân şeklinde üç boyutlu uzamda ihtiyaç, eylem ve etki şeklinde üçlü bir eylemin beden ve/veya dille ifadesi*" olarak tanımladılar (bkz. Şekil 1). Bu yapı dua ritüelinin neredeyse bütün yönlerini kapsar. Açık uçlu altı sorunun analizi şunu gösterdi: Katılımcıların neredeyse yarısı (kendi kendilerine dua eden %62 ile karşılaştırıldığında) bir dua eyleminden, duaların etkisinden, dua etmenin yöntemi, zamanları ve yerlerinden söz ettiler. Dua etme ihtiyacı %39 oranında dile getirildi. Katılımcılara kime ve neye dua ettiklerini sormamıza rağmen, bulgular

¹ TextTable hakkında daha fazla bilgi için bkz. Janssen (1990). Son versiyonu indirmek ve test etmek için <http://www.texyz.com/texttable>.

şunu ortaya koydu: %33'lük kesim "dua nedir?" sorusunu cevaplarken çoğunlukla dua etme yönünden bahsettiler (Şekil 1).

ŞEKİL 1 Duanın yapısal tanımı, 6 açık uçlu soruya dayanan (N=1.008).

Duanın Uygulamasının İçeriği

Tablo 1'de, duanın yapısal tanımına göre altı açık uçlu sorunun analiz sonuçları görülmektedir.

Dua ihtiyacı göz önüne alındığında, insanların birçok durumda, söz gelimi hastalık, ölüm, ilişkisel problemler veya sınavlar gibi somut problemlerle karşılaştıkları zaman dua ettikleri anlaşılmaktadır. Zor anlar, problemler ve acılar gibi daha az somut durumlar da çoğu zaman dua etmek için ifade edilen sebeplerdir. Öte yandan daha az belirtilse de, dua etmek için başka sebepler de vardır: Tanrıya şükretme veya birinin çocuğu olmasıyla sevinmesi (Tablo 1).

Tablo 1: Duanın İçeriği: Yapısal unsurlar ve Duayla ilgili 6 açık uçlu sorunun içerik kategorileri

Yapısal Unsurlar	n (%)	İçerik Kategorileri (%)
İhtiyaç	389 (39)	hastalık (41), ölüm (35), zor anlar (20), problemler (15), Tanrıya şükür veya mutluluk (11), başkaları için (9), ilişkisel problemler (8), doğum (5), keder (4), sınavlar (4)
Eylem	508 (50)	konuşma (42), isteme (26), düşünme (26), şükran (19), düşünme (14), tefekkür (8)

Metot	246 (44)	eller birleşik (14), gözler kapalı (13), sessiz (11), uzanma (9), belli sözcükler (8), oturma (7), diz çökme (4)
Etki	485 (48)	iç huzur (28), yardım (20), kavrama (14), güç (13), destek (13), işler yolunda gitmek (7), içini dökmek (5), şükran (5), Tanrı ile ilişki/temas (5), mutluluk (5), sağlık (4), affetme (4), hafifleme (4), kabullenme(4)
Yön	329 (33)	Tanrı (63), kendisi (29), bir şey (12), daha üstün güç (11)
Yer	485 (48)	ev (33), yatak (32), kilise (28), her yer (21), akşam yemeği öncesi (13), yalnızken (8), kırsal (4), iş (4), bisiklet/araba (4)
Zaman	501 (50)	akşam/gece (43), her zaman (22), akşam yemeği (19), acil sebep (18), kutlama (13), sabah (10), belli saatler (4), gündüz (4), yalnızken (3)

Not: Yapısal unsurların yüzdeleri, bütün gruba ($n=1.008$) göre hesaplanmıştır. Mesela, katılımcıların %39'u bir veya daha fazla soruya ihtiyaç olduğunu belirtti. İçerik kategorilerinin yüzdeleri, yapısal yönü belirten katılımcıların sayısına göre hesaplanmıştır. Çünkü her katılımcı birkaç yön belirtebilir, toplam sayı %100'ü aşabilir.

Hollanda nüfusunun büyük bir kesimi dua eylemini konuşma, isteme ve şükretme açısından tanımlamıştır. Ancak insanların önemli bir kısmı, dualarını düşünme, yansıtma ve düşünüp dalma gibi daha ziyade soyut, bilişsel kavramlarla ifade ederler. Birçok insan dua ederken gözlerini kapamakta ve ellerini birleştirmektedir. Onlar, yatarak veya oturarak sessizce dua etmektedir. Hollandalıların sadece küçük bir kesimi diz çökerek dua etmektedir.

Duanın etkisine bakıldığında, dua için ihtiyacın şart olmadığı gözlemlenebilir. Her ne kadar, hastalık gibi, dua etmeye konu olan sorunlar gerçekse de, insanlar Tanrı tarafından sağlanan somut bir çözüm için kesinlikle dua etmezler. İç huzur, güç, destek ve içgörü gibi isimlendirilen etkiler, bu hedeflenen sonuçların nesnel müdahaleler yerine doğası gereği öznel olduğunu göstermektedir. "Daha iyi sağlık" gibi somut bir etki, yalnızca küçük bir kesim tarafından dile getirildi. Bazı etkiler, bazı duaların geleneksel karakterine işaret eder, tıpkı Tanrı'yla ilişki, affetme, bağışlama ve şükür gibi.

Duaların yönüne bakıldığında (Tablo 1), bir yön belirtenlerin çoğunun Tanrıdan söz ettikleri görülür, ki bu durum, katılımcıların kime

veya neye dua ettiklerini sormadığımız için dikkat çekmeyen bir sonuç olarak görülebilir. Yön belirten ifadelerin çoğu (Tanrı, kendim, bir şey ve daha üstün güç), “dua nedir” sorusu cevaplanırken kendiliğinden belirtildi. Tanrı gibi bir terimi tanımlamada katılımcıların sıkıntıları vardır. Birçoğu sadece O’nun birisi veya bir şey olduğunu söyleyebilir (Hutsebaut, Verhoeven, 1995; Janssen, de Hart, Gerardts 1994). Duanın yapısında, duanın yönü olarak Tanrının durumu sekülerleşmiş bir bağlamda bile tartışmasız görünür. Yer ve zamana bağlı olarak ise, dualar geleneksel, kutsal yerlerde ve anlarda (kilisede, akşam yemeğinde, kutlamalarda) ve her türlü sıradan yer ve zamanlarda özellikle evde ve gece yatarken edilir.

Dua Türleri: Dört Boyut

Söz konusu analiz, içerik kategorisi ile ilgili 60 maddede tamamlandı. Bir sonraki adımda, geceyin ve yatarken gibi aşağı yukarı aynı anlamdaki içerik kategorileri birleştirildi ve bu da 37 maddede tamamlandı. Bunlar sayısal veri olarak yeniden kodlandı. Daha sonra dua türlerini ayrıştırmak için Varimax rotasyon ile temel bileşen faktör analizi yapıldı. Dört faktörlü bir çözüm test edildi. Tüm çapraz yükleme maddeleri çokluğa bağlı olarak çıkarılmıştır (bkz. EK). Geriye kalan maddeler dört dua türünün açık ve özlü bir resmini sunmaktadır. Açıklanan varyans %47’dir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: 22 Maddenin Dört-Faktörlü Çözümü, $\geq .40$ faktör yüklemeleri olan maddeler

	Dini	Tefekkürü	Güdüsel	Niyaz	h2
1-diz çökme	.78				.63
2-Tanrı'ya	.76				.63
3-afetme	.75				.61
4-akşam yemeği öncesi	.66				.47
5-Tanrıyla ilişki	.53				.34
6-içgörü		.68			.52
7-iç huzur		.60			.42
8-sağlık		-.60			.41
9düşünme/dalma		.59			.58
10-düşünce halinde		.54			.37
11-her şey yolunda		-.51			.44
12-kendi kendime		.43			.36
13-zor anlarda			.62		.60
14-keder			.61		.43
15-bir şeye/üstün güce			.56		.43
16yatakta/gece			.55		.40
17-kilisede			-.54		.42

18-içini dökme			.51		.40
19-isteme				.84	.79
20-başkaları için				.61	.59
21-şükran				.52	.33
22-ölüm				.41	.17
Açıklanan varyans	%16	%11	%10	%10	%47
Cronbach's	.87	.86	.75	.79	

Not: Atlanan faktör yükleri, tabloda sunulan yüklerden oldukça düşüktür. $n=553$. Çıkartma (Extraction) Yöntemi: Temel Bileşen Analizi, dört düzeyli korelasyonlara göre. Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalizasyonlu Varimax. Daha fazla ayrıntı EK'tedir.

İlk faktör, dini dua adını verdiğimiz türü temsil eder. Bu dua türünün temel ögesi, Tanrı ile ilişki ve irtibat halinde olmaktır. En sık belirtilen hususlar, diz çökme, af dileme ve yemek öncesi gibi tipik geleneksel bir karakter olarak ortaya çıkar. Bu dua türü yaygındır ve klasik “komünyon duası”na benzer (Pratt, 1910/11). Son dua çalışmalarında da bu türe sıklıkla rastlanır. Her çalışma farklı adlandırmalar kullansa da, dini dua, söz gelimi, Poloma ve Gallup'un (1991) günlük (halkın yaptığı) veya ritüel dua türü ya da Spilka ve meslektaşlarının (2003) litürjik (kilisede yapılan) dua türü ile karşılaştırılabilir.

Faktör 2, tefekkürü dua dediğimiz türü temsil eder. Bu dua türü tefekkür, temaşa ve düşünme gibi bilişsel eylemlerden oluşur. İnsanlar Tanrı veya daha üstün bir varlık ile konuşmazlar. Fakat bu tür duayı kendilerine odaklanıp düşüncede yaparlar. Ana amaç iç huzura ulaşmak ve iç görü elde etmektir. Duaların diğer çeşitleriyle tefekkür etmenin karşılaştırılması, ilk bakışta bu türün, örneğin Poloma ve Gallup'un tefekkürü dua (1991), Spilka ve arkadaşlarının (2003) dalarak dua veya Laird ve arkadaşlarının (2004) kabullenme dua türüne karşılık geldiği görüşündedir. Ancak bu dua türlerini yakından inceleyince dikkat çekici farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu tip bir tefekkürü dua, Tanrı'dan ziyade kişinin kendisine odaklanan bilişsel bir eylem olarak kabul edilirken, diğer çalışmaların “tefekkürü türleri” “Tanrının varlığını hissetme”, “Tanrı'ya ibadet etme” (Poloma, Gallup 1991), “Tanrı ile bir olma”, “mükemmel bir uyum arama” (Spilka et al, 2003) ve “pasif ilahi bilgelik veya rehberlik bekleme” (Laird et al 2004) vb. maddelerden oluşur. Bu maddeler kesinlikle diğer dua türlerini temsil etmez ve bulduğumuz tefekkürü dua maddeleriyle karşılaştırılamaz.

Faktör 3 dürtüsel dediğimiz dua türünü temsil eder. Bu dua türü, üzüntü ve zor anlar gibi doğrudan psikolojik problemlerden kaynaklanır. İçinin Yüce bir Güç veya Bir Şey olarak adlandırılan birine dökülmesiyle nitelenir. Genelde yatakta, büyük acı anlarında edilen bireyselleşmiş bir duaya işaret eder. Bir şekilde tefekkürü duayla yakından ilişkilidir. Her ikisi de bir problemden kaynaklanır, ancak tefekkürü dua Tanrının

doğrudan müdahalelerini isteme gibi klasik veya geleneksel unsurları içerir, dürtüsel duada bu geleneksel unsurlar yoktur; Tanrıya yönelimli değildir, müdahale istemez ve doğrudan bir etki amaçlamaz. Zikredilen ampirik çalışmalarda görülen diğer dua türleri arasında şimdiye kadar dürtüsel duayla karşılaştırılabilir eşdeğer bir duaya rastlanmamıştır.

Faktör 4 hacet duası dediğimiz duanın en klasik tarzını temsil eder. Bu, Tanrının müdahale etmesini istemek şeklinde nitelenir. Ölüm gibi varoluşsal problemler dua motivasyonu olarak sıkça belirtildi. Ayrıca müdahaleler çoğu zaman diğer insanlar için istenir. Bu duanın geleneksel özelliği şükran/şükür maddesiyle de ifade edilir. Hacet duası duanın önceki türleri arasında en sık rastlanan türdür (Hill, Hood, 1999; Laird et al., 2004; Poloma, Gallup, 1991; Spilka et al., 2003).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Hollanda gibi son derece sekülerleşmiş bir toplumda bile halkın çoğunluğunun dua ettiği şeklinde dikkate değer bulgular üzerinde durdu (De Hart, 2006; Dekker et al., 2007). Çalışmamız, sıra dışı bu dua davranışının sebeplerini ortaya çıkarmak için ilk adım mesabesinde. Amacımız Hollandalının dua davranışı hakkında bilgi edinmek ve çeşitli dua türlerini belirlemektir.

İlk olarak, bir yön, zaman ve mekân şeklinde üç boyutlu uzamda ihtiyaç, eylem ve etki şeklinde üçlü bir eylem olarak duanın yapısal bir tanımına odaklandık. Bu yapı dua ritüelini var eden çeşitli yönleri tanımlamak için bir çerçeve sağlar.

İkincisi, duayla ilgili açık uçlu altı sorunun içerik analizi, Hollandalıların fiili dua uygulamasının detaylı bir açıklamasını sağlayan kategorilere yöneltir. İçerik kategorilerine dayanarak dört tür dua belirledik: dini dua, tefekkürü dua, dürtüsel dua ve niyaz/hacet duası. Dini ve hacet duası doğası itibariyle gelenekseldir: Dua eden kişi Tanrıyla ilişki kurmaya çabalar veya varoluşsal problemleri Tanrıya arz ederek yardım arar. Duanın ikinci tarzı (tefekkürü ve dürtüsel dua), bireyselleşmiş kişinin ruhuna, yaşamı düşünmeye ve kendinde içgörü ve huzur aramaya dayanır. Bu dualar birbirinden farklı olsa da, bir yön, mekân ve zamanla ilişkili bir ihtiyaç, eylem ve etki olarak duanın yapısının her bir dua türünü barındırdığı anlaşılır.

Duanın dört türü, diğer akademisyenlerin belirttiği türlerle karşılaştırıldığında (mesela Laird et al., 2004; Poloma, Gallup 1991; Spilka et al., 2003), geleneksel ve çağdaş dualar arasında açık bir zıtlık görülür. Bir yandan, geleneksel dua türleri arasında dikkate değer bir uyum söz konusudur; dini dua ve niyaz duası bütün çalışmalarda yaygın görülür. Diğer yandan, Tefekkürü ve güdüsel dualar önceden tanımlanan diğer dua türlerine az çok benzerdir. Bazı akademisyenler düşünceye dalma ve kabullenme duaları ayırsalar da, muhteva bizim bulduğumuz tefekkürü duadan oldukça farklıdır. Tefekkürü ve ani/tepisel dualar sadece sekülerleşmiş ve bireyselleşmiş toplumlarda, özellikle kişisel Tanrı ile ilgili geleneksel görüşün yaygın kabul görmediği yerde ortaya çıkıyor gibidir.

Bu dualar bireyselleşmiş ve kurumsallığını yitirmiş dindarlık veya maneviyat formlarına uygun görünür.

Biz klasik, teistik din anlayışına yakın bir manevi, felsefi ve tefekkürî bir dindarlık biçiminin kavranabileceğini vurgulamak isteriz. Bugünün duası yaygın dini pratiklerin sınırlarını aşan, tefekkürî, dürtüsel, hacet ve dini yönlerin karmaşık bir bileşenidir. Biz, seküler bir toplumda dua etme uygulamalarıyla ilgili açık uçlu soruları inceleyerek, Wulff'un "dini olası en geniş çerçeveye yerleştirmek" talebini karşıladık (s.255). Bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin ön plana çıktığı modern toplumda dua çalışmalarını modern insanlık dinini anlamak için gündeme almak gerekmektedir. Hollanda ile ilgili bir örnek olay incelemesi olan çalışmamız çarpıcı bir başlangıç noktası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (1975), *The Social Psychology of Religion*, London: Routledge & Kegan Paul.

Becker, J., & Vink, R. (1994), *Secularisatie in Nederland 1966-1991* [*Secularization in the Netherlands 1966-1991*], Rijswijk, the Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau.

De Hart, J. (2006), *Meer Geloof, Minder Kerk* [*More Belief, Less Church*], Uitgave Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dekker, G., Bernts, T., & De Hart, J. (2007), *God in Nederland, 1996-2006* [*God in the Netherlands, 1996-2006*]. Kampen, the Netherlands: Ten Have BV.

Dekker, G., De Hart, J., & Peters, J. (1997), *God in Nederland, 1966-1996* [*God in the Netherlands, 1966-1996*], Amsterdam: Anthos.

Di Nola, A. M. (1961). *The Prayers of Man: From primitive peoples to present times*, London: Heinemann.

Eisinga, R., Coenders, M., Felling, A., Te Grotenhuis, M., Oomens, S., & Scheepers, P. (2002), *Religion in Dutch society 2000: Documentation of a national survey on religious and secular attitudes in 2000*, Amsterdam: Steinmetz Archive.

Felling, A., Peters, J., & Scheepers, P. (1993), *Individual Changes in the Netherlands 1985-1990: Documentation of a two wave panel research*, Amsterdam: Steinmetz Archive/SWIDOC.

Francis, L. J., & Evans, T. E. (1995), "The Psychology of Christian Prayer: A review of empirical research", *Religion*, 25: 371-388.

Grotenhuis, M. te, & Scheepers, P. (2001), "Churches in Dutch, causes of disaffiliation in the Netherlands 1937-1995", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40: 591-606.

Halman, L. (2001), *The European Values Study: A third wave*, Tilburg, the Netherlands: WORC.

Heiler, F. (1921), *Das Gebet: Eine religions geschichtliche und religions psychologische Untersuchung*. München, Germany: Ernst Reinhardt.

Hill, P., & Hood, R. W., Jr. (1999), *Measures of Religiosity*, Birmingham, AL: Religious Education Press.

Hutsebaut, D., & Verhoeven, D. (1995), "Studying Dimensions of God Representations: Choosing closed or open-ended research questions", *The International Journal for the Psychology of Religion*, 5(1): 49-60.

James, W. (1995), *De Varianten van Religieuze Ervaring*, Utrecht, the Netherlands: Servire. (Original work published 1902)

Janssen, J. (1990), *Tekst-tabel. Een gecomputeerde methode voor het analyseren van open vragen* [Text table. A computerized method to analyse open ended questions]. Nijmegen, the Netherlands.

Janssen, J., & Bänziger, S. (2003), "Praying as a universalising variable", *Archive for the Psychology of Religion*, 25: 100-112.

Janssen, J., De Hart, J., & Den Draak, C. (1990), "A Content Analysis of the Praying Practices of Dutch Youth", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29: 99-107.

Janssen, J., De Hart, J., & Gerardts, M. (1994), "Images of God in Adolescence", *The International Journal for the Psychology of Religion*, 4: 105-121.

Janssen, J., Prins, M., Van der Lans, J., & Baerveldt, C. (2000), "The Structure and Variety of Prayer: An empirical study of Dutch youth", *Journal of Empirical Theology*, 13: 29-54.

Ladd, K. L., & Spilka, B. (2002), "Inward, Outward, and Upward: Cognitive aspects of prayer", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(3): 475-484.

Laird, S. P., Snyder, C. R., Rapoff, M. A., & Green, S. (2004), "Measuring private prayer: Development, validation, and clinical application of the multidimensional prayer inventory", *The International Journal for the Psychology of Religion*, 14(4): 251-272.

Mayring, P. (1988), *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlage und Techniken*, Weinheim, Germany: Deutscher Studien Verlag.

Poloma, M. M., & Gallup, G. H., Jr. (1991), *Varieties of Prayer: A survey report*, Philadelphia: Trinity Press International.

Pratt, J. B. (1910/11), "An Empirical Study of Prayer", *American Journal of Religious Psychology and Education*, 4, 48-67.

Selbie, W. (1924), *The Psychology of Religion*, London: Oxford University Press.

Spilka, B., Hood, R. W., Jr., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. L. (2003), *The Psychology of Religion: An Empirical Approach* (3rd ed.). New York: Guilford.

Wulff, D. M. (2001/02), "The Psychology of Religion and the Problems of Apologetics", *Temenos*, 37/38: 241-261.

EK

Faktör analizleri, tüm değişkenler dikotomik olduğundan, dört düzeyli korelasyonlara dayanmaktadır. Faktör analizlerinin birikinti grafiği, dördüncü ve beşinci faktör arasında bir kırılma olduğunu göstermektedir. Bu ampirik temellerde, faktör analizlerinin dört faktöre dayandırılabilmesine karar verdik. Faktör analizlerine temel oluşturan 60 içerik kategorisi, ilk adımda 37 maddeye, ikinci adımda 22 maddeye indirilmiştir. Bu işlemin ilk aşamasında, aynı anlama sahip kategoriler tek bir kategoride birleştirilmiştir. Bu, aşağıdaki kategorilere yol açtı: akşam yemeğinden önce (akşam yemeği öncesi ve akşam yemeğinde), tefekkür/yansıma (tefekkür ve yansıtma), bir şeye/üstün güce (bir şey ve üstün güç), yatakta/geceleri (yatakta ve akşam/gece), kilisede (kilise ve kutlama), şükran/teşekkür (ihtiyaç), şükran (eylem olarak) ve şükran (etki olarak). Bu, 37 maddeyle tamamlandı. İkinci adımda (geriye kalan 37 madde ile) yüklenen (büyük ölçüde) .40'dan düşük ve iki faktör üzerinde .40'dan yüksek olan maddeler hariç tutulmuştur. Bu işlem, faktör yükleri .40'ın üzerinde olan sadece bir faktör üzerine yüklenen 22 maddeyle tamamlanmıştır.